

**Психологічні особливості особистісної сфери осіб з інвалідизуючими
захворюваннями**

Варіна Г.Б.

старший викладач кафедри психології

*Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького*

м. Мелітополь, Україна

Каткова Т.А.

старший викладач кафедри психології

*Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького*

м. Мелітополь, Україна

Кількість людей з обмеженими функціональними можливостями постійно зростає, хоча її причини і наслідки можуть бути різними. За даними ООН, кожна четверта сім'я у світі стикається з проблемами інвалідності, загальна кількість людей з обмеженими функціональними можливостями на планеті становить 600 млн. осіб, і понад чверть з них – діти.

В останні роки в зв'язку зі зміною Концепції інвалідності, реабілітація інвалідів стала усвідомленою основою соціальної політики держави. Головним напрямком цієї політики стала комплексна реабілітація інвалідів. Саме комплексна реабілітація повертає інваліда до повноцінного і нормального життя. Добре продумана система реабілітаційних заходів здатна практично повністю повернути дану категорію осіб до звичного способу і ритму життя. Але без урахування особистісних особливостей інваліда і оцінки його ресурсних можливостей, неможливо вибудувати ефективну систему реабілітаційних заходів, здатних повернути людину до повноцінного життя.

Інвалідність людини обмежує її участь в активній діяльності. Така людина відірвана від багатьох подій життя, важливих для її формування як особистості. Це позначається на її баченні самої себе, на адекватності самооцінки. Неадекватна, занижена самооцінка суттєво впливає на поведінку людини. Її невпевненість у власних силах знижує можливість досягти успіху.

Хвора особа внаслідок викликаних нездоров'ям обмежень вважає себе неповноцінною людиною. Зокрема, це стосується спілкування з іншими людьми.

Недостатній рівень розвитку компенсаторних здібностей, знижений рівень адаптаційного потенціалу, наявність внутрішньо-особистісних конфліктів, невизначеність життєвих планів та установок, невміння повноцінно інтегруватися у суспільстві, відчуття власної неповноцінності та неспроможності у людей з обмеженими функціональними можливостями на фоні їх прагнення до самоактуалізації та самореалізації викликають низку особистісних та соціально-психологічних проблем. Тому вивчення психологічних особливостей та динаміки особистісних змін у людей з обмеженими функціональними можливостями, а також здійснення кваліфікованого психологічного супроводу представників даної категорії, належить до числа актуальних проблем на сучасному етапі розвитку суспільства, в сфері соціальної політики, в рамках реабілітації даної категорії людей.

Інвалідність як соціальне явище притаманна кожній державі. На сьогодні рівень інвалідизації жителів планети сягає показника в понад мільярд осіб або 15 %. В Україні чисельність осіб з інвалідністю становить 2-х мільйонів осіб або 6,1 % від загальної чисельності населення нашої держави. Ці дані красномовно свідчать про гостроту та поширеність проблеми інвалідності [3].

Проблема інвалідності досліджується в Україні вже досить давно. Адже людей з обмеженими функціональними можливостями у всьому світі дуже багато і кількість їх постійно зростає. Отже, кожна країна має вирішувати цілий комплекс проблем, щоб сприяти повноцінній інтеграції людей з функціональними обмеженнями у фізичне і соціальне середовище [4].

До сьогодні в Україні немає єдиного терміну стосовно осіб, котрі мають фізичні та психічні відхилення у здоров'ї. У засобах масової інформації та у спеціальній літературі вживаються паралельно різні поняття: інвалід; особа з обмеженими функціональними можливостями; людина з обмеженою

дієдатністю; людина з особливими потребами; особа з вадами розвитку; людина з обмеженими можливостями; дитина-інвалід; людина з обмеженими функціональними можливостями від народження; набута інвалідність [5].

Основою політики відносно осіб з вадами здоров'я є їх реабілітація. Сутність реабілітації інвалідів розкривається в Законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». Людину з інвалідністю слід розглядати незалежно від її дієдатності й корисності для суспільства, як об'єкт соціальної політики, що орієнтована на створення особі умов для максимально можливої реалізації всіх потенційних здібностей, інтеграції у суспільство. В той же час людина з інвалідністю розглядається не тільки як об'єкт спеціальної освіти, реабілітаційних заходів, соціальної роботи, але й як активний об'єкт суспільного життя і творець своєї долі. Поступово розширюються можливості отримання людьми з вадами здоров'я освіти, набуття професії, здійснення особистісного саморозвитку та самоствердження [1].

Проблема інвалідності пройшла значний історичний шлях від тотального фізичного знищення з періоду античності до інтеграції осіб з обмеженими можливостями в сучасне суспільство. Розвиток філософських і медичних, а також педагогічних знань сприяло науковому розумінню психічного розвитку дітей з психофізичними вадами.

Психологія людини з обмеженими можливостями розглядається в рамках окремої галузі психологічної науки, що вивчає закономірності психічного розвитку і особливості психічної діяльності дітей і дорослих з психічними та фізичними вадами – спеціальної психології [2].

Нова теорія виховання розглядається в понятті «дефективність» і полягає в доказі наукової неспроможності теорії морального дефективності, згідно з якою, моральне каліцтво визначалося як специфічне психічне захворювання, не пов'язане з іншими відхиленнями розвитку дитини [6].

Зростання показників набутої інвалідності внаслідок інвалідизуючого захворювання є негативною тенденцією і підкреслює актуальність означеної проблеми. Враховуючи той факт, що з кожним роком контингент інвалідів

зростає, а показники повної та часткової реабілітації залишаються низькими, основними принципами дій щодо інвалідів стає їхня реабілітація, яка дозволить інвалідам досягнути та підтримати оптимальний рівень їх самостійності та життєдіяльності, що можливо при створенні системи медико-соціальної реабілітації інвалідів.

У ході теоретичної пошуку ми прийшли до висновку, що інвалідизучі захворювання – це наявність хвороб і фізичних дефектів, які призводять до фізичного, душевного і соціального неблагополуччя. Людину з інвалідністю слід розглядати незалежно від її дієздатності й корисності для суспільства, як об'єкт соціальної політики, що орієнтована на створення особі умов для максимально можливої реалізації всіх потенційних здібностей, інтеграції у суспільство. В той же час людина з інвалідністю розглядається не тільки як об'єкт спеціальної освіти, реабілітаційних заходів, соціальної роботи, але й як активний об'єкт суспільного життя і творець своєї долі.

Оцінка реабілітаційного потенціалу особистості виявляє ті внутрішні ресурси особистості, завдяки яким можлива компенсація обмежених можливостей. Комплексність діагностичних досліджень забезпечує чітке уявлення про індивідуальні когнітивних, емоційних, мотиваційних, комунікативних особливостях, а також про ціннісних орієнтаціях інваліда. Психологічна складова реабілітаційного потенціалу має бути визначена як показник особистісних можливостей індивіда, бере участь у реабілітаційному процесі, що ґрунтується на оцінці психічного стану інваліда з урахуванням можливих змін всіх рівнів функціонування особистості. Задля забезпечення максимальної ефективності процесу реабілітації поняття «психологічна складова реабілітаційного потенціалу» має використовуватися на всіх етапах медико-соціальної експертизи та реабілітації.

В період реабілітації інвалідів відбувається становлення нового рівня самосвідомості, зміна уявлення про себе, що визначається прагненням зрозуміти себе, свої можливості і особливості, як ті, що об'єднують його з іншими людьми, так і ті, що відрізняють його від них. З цим пов'язані різкі

коливання у ставленні до себе, нестійкість самооцінки, неприйняття образу свого тіла тощо. Вказане новоутворення визначає провідну потребу психокорекції та психотерапії з даною категорією – у формуванні чи корекції правильної системи внутрішніх індивідуально-психологічних установок на процес реабілітації, підвищення рівня самооцінки.

Найважливішою відмінною ознакою щодо успішної адаптації особи, яка знаходиться в умовах інвалідизуючого захворювання, є адаптивна проблемно-вирішувача поведінка, за умови адекватного відношення до себе і своєї само ефективності орієнтоване на ухвалення своїх можливостей, що змінилися, переосмислення і самореалізацію в нових життєвих умовах.

На підґрунті отриманих результатів з урахуванням поняття «психологічна складова реабілітаційного потенціалу» було розроблено поетапну програму психотерапевтичної реабілітації інвалідів.

Перспективним напрямом подальшої роботи нами визначено створення моделі психологічного супроводу осіб з інвалідизуючими захворюваннями згідно з різною нозологією й враховуючи індивідуальні особливості зазначеної категорії людей.

Література:

1. Вітенко Н.В. Загальна та медична психологія / Н.В. Вітенко. – К., 1996.
2. Зайгарнік Б.В. Нариси з психології аномального розвитку особистості / Б.В. Зайгарнік, Б.С. Братусь. – М., 1990. – 157 с.
3. Лебедева С.С. Актуальні проблеми освіти інвалідів як засобу їх соціальної адаптації / С.С. Лебедева // Освіта як засіб соціальної адаптації інвалідів: досвід і перспективи / Упоряд. С.С. Лебедева – СПб., 1998. – С.5.
4. Місяк С.А. Організація освіти осіб з фізичними вадами в Україні / С.А. Місяк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доповідей. – К.: Університет «Україна», 2005. – С. 284-285.
5. Поляк О.В. Проблеми соціальної реабілітації осіб з обмеженою дієздатністю – «духовна реабілітація» / О.В. Поляк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. праць. – К.: Університет «Україна», 2004. – С. 466-473.
6. Спеціальна психологія: Учеб. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів / В.І. Лубовский, Т.В. Розанова, Л.І. Солнцева та ін.; Під ред. В.І. Лубовського. – 2-е изд., Испр. – М.: Изд. центр «Академія», 2005. – 464 с.